

บทที่ 2

แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับ ความต้องการสวนสาธารณะต่อชีวิตมนุษย์ในเมือง อันได้แก่ ความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการของมนุษย์ เกณฑ์มาตรฐานในการกำหนดพื้นที่สวนสาธารณะ และแนวทางการพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสวนสาธารณะในเมือง

ความจำเป็นในการจัดหาสวนสาธารณะ

ความจำเป็นในการจัดหาสวนสาธารณะในที่นี้ เป็นความจำเป็นในแง่ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 แนวคิดคือ

1. ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งเป็นความต้องการตามพัฒนาการธรรมชาติของมนุษย์ 5 ลำดับ ตามแนวคิดของมาสโลว์ (Abraham Maslow 1908-1970) ดังนี้คือ

1.1 ความต้องการด้านสรีระ ซึ่งถือว่าเป็นความต้องการลำดับแรกที่มีมนุษย์จะต้องได้รับการตอบสนอง เช่น การรับประทานอาหาร การขับถ่าย การพักผ่อน เป็นต้น

1.2 ความต้องการด้านความมั่นคงปลอดภัย ความต้องการประเภทนี้ได้แก่ การที่มนุษย์หาทางป้องกันตัวเองให้พ้นจากอันตรายที่จะบังเกิดขึ้น และความต้องการในหลักประกันว่า การตอบสนองทางสรีระจะคงอยู่ตลอดไป

1.3 ความต้องการด้านความรักและการยอมรับ ความต้องการด้านนี้แสดงออกในลักษณะของการคบหาสมาคม การแสวงหาความรัก และความอบอุ่นจากบรรดาผู้ที่เรารวมกลุ่มอยู่ด้วย

1.4 ความต้องการด้านเกียรติยศชื่อเสียง เป็นความต้องการที่จะให้ตัวเองและผู้อื่นมองเห็นคุณค่า และยอมรับในเกียรติยศตลอดจนสถานภาพของตน

1.5 ความต้องการที่จะตระหนักถึงศักยภาพของตนเอง ความต้องการลำดับนี้เป็นความต้องการในระดับสูงสุดที่มนุษย์จะหาทางพัฒนาศักยภาพที่ตนมีอยู่มาใช้ให้เป็นประโยชน์ตามต้องการ หรือเป็นความต้องการที่จะพัฒนาตัวเอง

ลักษณะประการสำคัญอันหนึ่งเกี่ยวกับทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์คือ มาสโลว์เชื่อว่า ลำดับช่วงชั้นความต้องการทั้ง 5 ชั้นตอนนี้มีลักษณะเป็นสากลและเป็นสัญชาตญาณ (Universal and

instinctoid) กล่าวคือ เป็นสิ่งที่เกิดมาพร้อมกับมนุษย์ นอกจากนั้นบุคคลที่มีสภาพปกติทุกคนย่อมมีความต้องการที่สามารถจัดลำดับช่วงชั้นดังกล่าวได้ ความต้องการเหล่านี้มีพร้อมแล้วอยู่ในตัวมนุษย์ และพร้อมที่จะปรากฏออกมาเมื่อสภาวะการณ์เอื้ออำนวย

แม้ความต้องการมนุษย์ตามความคิดของมาสโลว์จะแบ่งออกเป็น 5 ลำดับ แต่หากพิจารณาโดยสรุปแล้วจะเห็นว่า ความต้องการทั้ง 5 ลำดับดังกล่าวแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ ความต้องการลำดับที่ 1 และ 2 ตามแนวคิดของมาสโลว์ถือเป็นความต้องการด้านร่างกาย(Biological maintenance need) ส่วนความต้องการ ลำดับชั้นที่ 3 และ 4 ถือเป็นความต้องการที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ (Psychological maintenance need) และความต้องการตามแนวคิดของมาสโลว์ลำดับที่ 5 ถือเป็นความต้องการในระดับสติปัญญา ดังนั้นความต้องการพักผ่อนจึงถือเป็นความต้องการลำดับแรกของมนุษย์ ซึ่งการพักผ่อนนั้นนอกจากการนอนหลับแล้ว การพักผ่อนในพื้นที่กลางแจ้ง ก็มีความสำคัญต่อมนุษย์เช่นเดียวกัน การพัฒนาที่โล่งสาธารณะให้เป็นสถานที่พักผ่อน เช่น สวนสาธารณะ จึงมีความจำเป็นยิ่งสำหรับชีวิตมนุษย์ในเมือง

2. การศึกษาด้านสังคม - ชีววิทยา ของ ดร. เอ็ดเวิร์ด โอ. วิลสัน นักสังคม - ชีววิทยา ของ ฮาร์วาร์ด กล่าวว่า มนุษย์เรามีความจำเป็นในแง่ชีววิทยา ที่จะต้องติดต่อสัมพันธ์กับกลางแจ้ง ซึ่งเรียกความจำเป็นอันนี้ว่า "ไบโอฟิลเลีย" (Biophilia) และเชื่อว่าธรรมชาติคือ กุญแจที่จะไขไปสู่ความพอใจในด้านสุนทรียศาสตร์ ภูมิปัญญา ความรับรู้รวมทั้งความอึดใจในแง่ของจิตวิญญาณ วิลสันกล่าวว่า การที่คนเราในวัยเด็กรักสัตว์ และเรื่องราวลึกลับเกี่ยวกับธรรมชาติและนิทานต่างๆ เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ถึงความยึดติดอยู่กับธรรมชาติโดยพื้นฐาน รวมทั้งชี้ถึงคุณสมบัติของธรรมชาติในการเป็นครูสอนเรา และในการเยียวยารักษาโรคภัยไข้เจ็บ นอกจากนี้ ดร.ไมเคิล เจ. โคนัน ดุษฎีบัณฑิตด้านการศึกษา ผู้ซึ่งตั้งศาสตร์สาขาที่เรียกว่า "นิเวศน์รวม" (Intergrated ecology) โดยนิเวศน์รวมเป็นการสังเคราะห์ของนิเวศน์วิทยากับจิตวิทยา ซึ่งมีแนวคิดว่าการทำลายสิ่งแวดล้อมของโลกและความรู้สึกโดดเดี่ยวอย่างลึกซึ้งของคน รวมทั้งความผิดปกติทั้งหลายมีกำเนิดจากการปฏิเสธความเกี่ยวข้องที่เรามีอยู่กับธรรมชาติอย่างถึงพื้นฐาน

โคนัน เชื่อว่าอารยธรรมตามแบบโลกตะวันตก ซึ่งเน้นเฉพาะแต่สิ่งที่มองเห็น เหตุผลและภาษา ซึ่งเป็นการบีบบังคับให้คนเก็บกดความสามารถในการรับรู้ตามธรรมชาติเอาไว้ ความสามารถในการรับรู้ตามธรรมชาตินี้ มีอยู่ทั้งสิ้น 53 อย่าง ทั้งความทิว ความกระหาย ความเห็นใจ สี เพศ และความสงบ ฯลฯ แต่เมื่อคนเราต้องใช้ชีวิตอยู่แต่ในอาคาร ท่ามกลางผู้คนมากมาย สภาพเช่นนี้เองที่ก่อให้เกิดสิ่งเลวร้าย อาทิ ความโลภ และความรุนแรง เป็นต้น 1 (วิกเอนด์ 18- 19 มิ.ย. 37)

ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการสวนสาธารณะ

ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการสวนสาธารณะโดยรวมตามแนวของ Clawson & Ketchum³ จะพิจารณาทั้งด้านผู้ใช้ ด้านสถานที่พักผ่อน และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้ และสถานที่พักผ่อน ดังนี้

1. ด้านศักยภาพผู้ใช้ ประกอบด้วย จำนวนผู้ใช้ที่อยู่โดยรอบ สภาพการกระจายตัวทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจสังคม รายได้ เวลาว่าง การศึกษา ประสบการณ์ / ความรู้เกี่ยวกับการพักผ่อนนอกสถานที่ รสนิยม ทศนคติ
2. ด้านสถานที่พักผ่อน ประกอบด้วย ความน่าสนใจของสถานที่ ลักษณะการจัดการของสถานที่พักผ่อน ความสามารถในการรองรับจำนวนผู้ใช้ บรรยากาศของสถานที่แห่งนั้น
3. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้และสวนสาธารณะ ประกอบด้วย เวลาเดินทางไปและกลับ ความสะดวก ในการเดินทาง การประชาสัมพันธ์ให้เกิดความสนใจ ค่าใช้จ่ายในการพักผ่อน

เกณฑ์และมาตรฐานพื้นที่สวนสาธารณะต่อขนาดของประชากร

ในการกำหนดพื้นที่สวนสาธารณะต่อประชากร หรือพื้นที่โล่งสาธารณะต่อพื้นที่เมือง จะมีเกณฑ์การกำหนดแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้คือ

1. เกณฑ์ทางกายภาพ คือ การกำหนดจากสัดส่วนของพื้นที่เมืองทั้งหมด เช่น ร้อยละ 5 หรือ ร้อยละ 10 ของพื้นที่เมือง หรือการกำหนดจากความหนาแน่นประชากร หรือขนาดของประชากรแต่ละเมือง ทั้งนี้การกำหนดมาตรฐานพื้นที่สวนสาธารณะจะแตกต่างกันไปตามลักษณะเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อค่านิยม การเมืองการปกครองของแต่ละประเทศ เช่น มาตรฐานสวนสาธารณะในเมืองขนาดใหญ่ เช่น เกรทเทอร์ลอนดอน พายเมาส์ แมนเชสเตอร์ และลิเวอร์พูล ในอังกฤษ สัดส่วนสวนสาธารณะเท่ากับ 7 เอเคอร์/1000 คน โดยจะมีการแบ่งสัดส่วนใน 7 เอเคอร์เป็น 2 ส่วน คือพื้นที่ที่มีการพัฒนาเต็มที่ จะมีสัดส่วน 4 เอเคอร์/1000 คน และ 3 เอเคอร์/1000 คนในพื้นที่รอบนอก และใน 7เอเคอร์ของเมืองแมนเชสเตอร์ ยังแบ่งความต้องการใช้สอยไว้ต่างกัน คือ 4 1/2 เอเคอร์ สำหรับการจัดการเกมส์กีฬา 2 เอเคอร์ สำหรับการพักผ่อนแบบ Passive และ 1/2 เอเคอร์ สำหรับสนามเด็กเล่น ในอเมริกาโดยสมาคมสันตนาการแห่งชาติ กำหนดให้มาตรฐานพื้นที่สวนชุมชนเท่ากับ 4 เอเคอร์/1000 คน หรืออย่างน้อยที่สุด 2 เอเคอร์ /1000 คน หรือ 10% ของพื้นที่ชุมชน

2. เกณฑ์ทางสังคม จะเป็นการกำหนดจากมาตรการ นโยบาย และกฎหมายเพื่อส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ดีของเมือง โดยไม่จำเป็นต้องจัดทำเป็นสวนสาธารณะตามรูปแบบ แต่เปิดไว้เป็นที่โล่งว่างของเมือง

ลำดับชั้นของสวนสาธารณะ (Function hierarchy of park)

สวนสาธารณะในชุมชนเมือง ซึ่งนำพื้นที่ส่วนหนึ่งของเมืองมาใช้ประโยชน์ในด้านการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนนั้น จะมีความแตกต่างออกไปในด้านต่างๆ ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้จะเป็นสิ่งบอกลึกลับลำดับชั้นของสวนสาธารณะ ได้แก่ ขนาด (Size) รูปแบบการพัฒนา (Form of development) สิ่งอำนวยความสะดวก (Facilities provided) ที่ตั้ง (Location within the city) ขอบเขตการให้บริการ (Extend of the service area)

จากปัจจัยดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดให้เห็นลำดับชั้น หรือแบบของสวนสาธารณะ (Order of type park) ซึ่งมีอยู่ 6 อันดับ ต่อไปนี้

1. ที่เด็กเล่น (Tot lots)

สวนระดับล่างสุดสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนถึง 6 ขวบเหมาะสำหรับย่านชุมชนที่หนาแน่น เช่น ทาวน์เฮาส์ อพาร์ทเมนต์ ที่เด็กเล่นจะประกอบด้วย 3 บริเวณคือ พื้นที่สำหรับติดตั้งอุปกรณ์การเล่น เช่น น้ำพุทราย ที่ป็นปาย ต่อมาคือ สนามหญ้าและที่วิ่งเล่น ส่วนสุดท้ายคือ พื้นที่ได้ร่มไม้สำหรับนั่งเล่นเงียบๆ

2. สวนละแวกบ้าน (Neighborhood Parks)

สวนระดับนี้มีขนาด 10-25 ไร่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่แบ่งตามวัตถุประสงค์ของผู้มาใช้ในกลุ่มอายุต่างๆกัน เช่น ที่เล่นเกมส์ ที่วิ่งเล่นสำหรับเด็กเล็ก ทางรถจักรยานสำหรับเด็กโต งานออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุ เป็นสวนสำหรับประชาชนที่อาศัยในละแวกนั้น ขนาดมาตรฐาน 20,000 ตร.ม. (ประมาณ 12 ไร่) อยู่ในระยะเดินเท้าคือ 500 เมตรจากบ้าน และทุกๆ 4 หมู่บ้าน ควรมีสวนสาธารณะสำหรับชุมชน 1 แห่ง

3. สวนระดับชุมชน (Community Parks)

สวนระดับนี้มีขนาดประมาณ 40 ไร่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มมากขึ้นกว่าระดับที่ 1 และระดับที่ 2 มีบริเวณเล่นกีฬา เช่น ตะกร้อ วอลเลย์บอล มีพื้นที่สำหรับการพักผ่อนแบบเปลัดเปล็น เช่น สวนไม้ดอก ไม้ประดับ สวนระดับนี้บริการแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย มีขอบเขตการให้บริการมากกว่าระยะเดินเท้า

4. สวนระดับเขตหรือย่าน (District Parks)

สวนระดับนี้จะมีขนาดสัมพันธ์กับสิ่งอำนวยความสะดวกภายในสวน ปกติจะมีขนาดใหญ่กว่า 100 ไร่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่มีในสวนระดับต้น เช่น บริเวณปิกนิก ลานอเนกประสงค์ ที่จอดรถ บริเวณที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น สวนดอกไม้ขนาดใหญ่ สระเล่นเรือ บึงตกปลา ลำธาร ทางจักรยาน สวนระดับนี้ให้บริการประชาชนจำนวนมาก รัศมีบริการกว้างมากขึ้น ผู้ที่อยู่ใกล้มาสวนโดยการเดิน ผู้ที่อยู่ไกลจะเดินทางด้วยรถยนต์ หรือระบบขนส่งมวลชน

5. สวนระดับเมืองหรือมหานคร (City Parks)

สวนระดับนี้มีเนื้อที่ตั้งแต่ 500 - 1500 ไร่ กิจกรรมในสวนเน้นหนักไปทาง Active Recreation นอกเหนือจากกิจกรรมต่างๆ ที่มีสวนอยู่ในระดับล่าง เป็นกิจกรรมที่สนุกสนาน ตื่นเต้น ดึงดูดใจ เช่น ที่เล่นเรือ บริเวณแคมป์ปิ้ง ที่ตกปลา มีลานกว้างสำหรับจัดงานเทศกาลประเพณี ผู้มาใช้บริการจะเดินทางมาจากทั่วกรุงเทพมหานคร และใช้เวลาพักผ่อนนานกว่าครึ่งวัน

6. สวนระดับภาค (Regional Parks)

สวนระดับนี้เป็นระดับสูงสุดของสวนสาธารณะ มีขนาดเนื้อที่กว้างขวางหลายพันไร่จะมีลักษณะเฉพาะ เช่น บึงน้ำ แอ่งน้ำ แม่น้ำ ต้นไม้ ป่าเขารธรรมชาติ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ธรรมชาติ สวนระดับนี้ให้บริการประชาชนในเขตเมืองทั้งหมด และพื้นที่ใกล้เคียงอิทธิพลของเมือง

การศึกษาเกณฑ์มาตรฐานสวนสาธารณะของกรุงเทพมหานคร

สำหรับการศึกษามาตรฐานสวนสาธารณะของกรุงเทพมหานคร โดยการศึกษาของบริษัท ลิชท์ฟิลด์ ไวท์ทิงบาวน์แอนด์แอสโซซิเอท (Litchfield Whiting Bowne and Associates) ซึ่งปรากฏในผังนครหลวง 2533 หรือที่เรียกว่า ผังลิชท์ฟิลด์ ได้กำหนดสัดส่วนสวนสาธารณะไว้ 10 ไร่/ประชากร 1,000 คน ซึ่งบริษัทลิชท์ฟิลด์ ให้เหตุผลการกำหนดตัวเลขดังกล่าว จากการเปรียบเทียบกับประเทศสิงคโปร์ ที่ใช้มาตรฐาน 6.8 ไร่/1000 คน และเปอร์โตริโกใช้มาตรฐาน 13 ไร่/1000 คน โดยการคาดประมาณว่าในปี 2533 กรุงเทพฯ จะมีประชากร 4,500,000 คน จึงต้องการพื้นที่สวนสาธารณะทั้งหมด 45,000 ไร่ โดยแบ่งเป็น 5 ประเภทคือ 1) สนามเด็กเล่นและสนามกีฬาโรงเรียน 22,000 ไร่ 2) สวนในชุมชนพักอาศัย 5,800 ไร่ 3) สวนบริเวณนอกย่านพักอาศัย 200 ไร่ 4) สวนและที่พักผ่อนหย่อนใจระดับเขต 12,000 ไร่ 5) สวนสาธารณะประจำมหานคร 5,000 ไร่ ต่อมาผังนครหลวงปรับปรุงครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2533) ได้กำหนดพื้นที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจไว้ 65,000 ไร่ เพื่อรองรับประชากร 6.5 ล้านคน ในปี 2533

ในผังเมืองรวมกรุงเทพฯ 2544 ได้กำหนดมาตรฐานพื้นที่สวนสาธารณะเท่ากับ 5 ไร่/ประชากร 1,000 คน ซึ่งต้องการพื้นที่สวนสาธารณะจำนวน 38,000 ไร่ เพื่อรองรับประชากร 7.6 ล้านคน ประกอบด้วย สวนสาธารณะขนาดเล็กและ สนามเด็กเล่น 13,700 ไร่ สนามกีฬาและที่เล่นกีฬาประเภท

ต่างๆ 9,300 ไร่ สวนสาธารณะขนาดใหญ่ 8,000 ไร่ และที่โล่งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจประมาณ 7,000 ไร่ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. สวนสาธารณะขนาดเล็กและสนามเด็กเล่น ใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจประจำวันของประชาชนในชุมชนโดยรอบ จึงควรมีกระจายทั่วไปในทุกพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่สามารถเข้าถึงอย่างสะดวกและปลอดภัยได้โดยทางเท้า ขนาดต่ำสุดประมาณ 1 - 2.5 ไร่ การให้บริการของสวนสาธารณะขนาดเล็กและสนามเด็กเล่นนี้มีมาตรฐานเท่ากับ 1.8 ไร่ ต่อ 1,000 คน
2. สนามกีฬาและที่เล่นกีฬาประเภทต่างๆ ควรมีกระจายทั่วไปในทุกพื้นที่โดยมีมาตรฐานการให้บริการ 1.8 ไร่ต่อ 1,000 คน
3. สวนสาธารณะขนาดใหญ่ ซึ่งให้บริการประชาชนทั่วไป จึงควรตั้งอยู่ในบริเวณที่มีความสะดวกในการคมนาคมเข้าถึง ควรมีขนาดต่ำสุดประมาณ 50 ไร่ขึ้นไป มาตรฐานการให้บริการของสวนระดับนี้เท่ากับ 1.5 ไร่ต่อประชากร 1,000 คน ซึ่งใกล้เคียงกับสวนระดับเดียวกันในผังลิตซ์ฟีลด์ และผังเมือง กัวลาลัมเปอร์ มาเลเซีย
4. ที่โล่งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งมีวัตถุประสงค์พิเศษหรือเฉพาะอย่าง เช่น สนามกอล์ฟ สวนสนุก วินด์เซิร์ฟ ปัจจุบันที่โล่งดังกล่าวมีอยู่เกือบ 5,000 ไร่ ในอนาคตที่พักผ่อนประเภทนี้ควรกำหนดให้อยู่ในบริเวณพื้นที่ชั้นนอกของเมือง เนื่องจากต้องการพื้นที่ขนาดใหญ่และสภาพทางธรรมชาติที่เป็นที่โล่งสวยงาม โดยมีมาตรฐานการบริการ 0.9 ไร่ต่อ 1,000 คน

แนวคิดเกี่ยวกับความร่วมมือของภาคเอกชนในการพัฒนาเมือง

การพัฒนาที่วางขนาดเล็กในเมือง เพื่อพัฒนาเป็นสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนนั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนในการจัดหา จัดการเพื่อให้ได้ที่ดินมา ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญประการหลักของการพัฒนาสวนสาธารณะในเมืองอยู่ในขณะนี้ โดยแนวทางการพัฒนาเมืองโดยมีส่วนร่วมของเอกชน มีรายงานการวิจัยเรื่อง "การประสานนโยบายแผนงาน และการบริหารงานในการพัฒนากรุงเทพฯ และปริมณฑล ช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 5 แนวความคิดเกี่ยวกับความร่วมมือของภาคเอกชนในการพัฒนาเมือง และนครหลวงนี้ สามารถใช้เป็นแนวทาง และกรอบการพัฒนาความร่วมมือในการพัฒนาสวนสาธารณะได้ โดยการศึกษานี้ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาความร่วมมือกับภาคเอกชนดังนี้

- 1) การจัดตั้งองค์กรประสานงานกลาง โดยมีหน้าที่หลัก 2 ประการคือ การประสานนโยบาย และแผน การประสานการดำเนินงาน และการติดตามแผน ทั้งทางด้านเทคนิค การเงิน งบประมาณ กฎหมายและการบริหารงาน

2) การปรับปรุงมาตรการทางกฎหมาย เช่น กฎหมายสนับสนุนการวางแผนพัฒนานครหลวง กฎหมายจัดตั้งองค์กรประสานงาน และวิธีการประสานงาน กฎหมายการจัดเก็บภาษี เพื่อส่งเสริมการพัฒนานครหลวง กฎหมายควบคุมการพัฒนาให้มีระเบียบ และส่งเสริมการพัฒนาอย่างมีมาตรฐาน กฎหมายส่งเสริมการร่วมพัฒนานครหลวงระหว่างภาครัฐและเอกชน

3) การส่งเสริมบทบาทภาคเอกชน โดยการจัดตั้งบริษัทพัฒนาเมือง บูรณะฟื้นฟูเมือง การจัดตั้งองค์กรประสานงานการพัฒนาเมือง และนครหลวงระหว่างภาครัฐและเอกชน การพัฒนามาตรการจูงใจ การพัฒนาเทคนิควิธีดำเนินการโครงการพัฒนาเมืองให้เอกชนสามารถร่วมดำเนินการได้

สำหรับความร่วมมือของภาคเอกชนในการดำเนินการพัฒนาเมือง ที่ช่วยให้รัฐสามารถพัฒนาเมืองได้กว้างขวาง และสนองประโยชน์ใช้สอยต่อท้องถิ่นได้มากขึ้น ทั้งด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ภายภาพ และสภาพแวดล้อมไปพร้อมกัน ซึ่งใช้ได้ผลดีในต่างประเทศ มีวิธีการ 2 ลักษณะ ดังนี้คือ

□ ก. การตรวจกฎหมายจัดตั้งบริษัทหรือองค์การพัฒนาเมืองและบูรณะฟื้นฟูเมือง

เพื่อให้มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการพัฒนา หรือบูรณะฟื้นฟูเมืองในเขตพื้นที่ที่กำหนด โดยบริษัทหรือองค์การพัฒนา มีอำนาจในการจัดซื้อหรือจัดหาที่ดินที่สมควรทำการปรับปรุงมาดำเนินการวางแผนปรับปรุงใหม่ รวมทั้งจัดระบบถนนและระบบสาธารณูปโภคในพื้นที่ที่ปรับปรุง แล้วจัดขายหรือให้เอกชนเช่าระยะยาวดำเนินการก่อสร้างอาคารตามแผนผัง และรูปแบบที่บริษัทหรือองค์การพัฒนาฯ กำหนดโดยสอดคล้องกับแผนพัฒนาเมืองและนครหลวงโดยส่วนรวม และบริษัทหรือองค์การพัฒนาฯ จะมีหน้าที่ในการควบคุมให้การก่อสร้างและการบูรณะเป็นไปอย่างได้มาตรฐานโดยตลอด

วิธีการนี้ทำให้มีการพัฒนาเมืองและนครหลวงอย่างกว้างขวางรวดเร็วและสอดคล้องกับแผนหลัก แต่รัฐบาลจะต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นชอบจากประชาชนเป็นส่วนรวมในความจำเป็นที่จะต้องตราพระราชบัญญัติเวนคืนที่ดินเพื่อการพัฒนาและบูรณะฟื้นฟูเมืองขึ้น ซึ่งจะให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณะโดยส่วนร่วมทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และภาวะสิ่งแวดล้อมเมื่อสามารถมีกฎหมายฉบับนี้ จึงสามารถรวมที่ดินแปลงย่อยหลายเจ้าของเข้ามาเป็นผืนใหญ่แล้วดำเนินการวางแผน และพัฒนาให้เกิดประโยชน์ได้

ข. การพัฒนาที่ดินและอาคารโดยวิธีบริหารการจัดการและการเงิน

วิธีการนี้โดยหลักการรวบรวมแปลงที่ดินจากหลายเจ้าของโดยวิธีตกลงและสมัครใจของเจ้าของที่ดินทุกรายแล้วนำมาจัดผังและดำเนินการปรับปรุงที่ดินเพื่อใช้เป็นบริเวณย่านพักอาศัย ย่านการค้าและอาคารชนิดต่างๆ โดยบริเวณที่ปรับปรุงใหม่มีระบบถนน ระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการ และสิ่งอำนวยความสะดวกครบถ้วนและสอดคล้องกับผังเมืองรวมทำให้ที่ดินมีราคาแพงขึ้น แล้วจัดแบ่งคืนให้เจ้าของที่ดิน

ตามสัดส่วนที่สมควรได้รับ วิธีการนี้จะช่วยให้เกิดการพัฒนาย่างมีระเบียบและโดยประหยัด และเป็นวิธีการที่เหมาะสมในการพัฒนาแถบชานเมืองช่วยให้การพัฒนาเมืองและนครหลวงบรรลุเป้าหมาย

โดยสรุปภาคเอกชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนากรุงเทพมหานครและปริมณฑลอยู่หลายด้าน ทั้งการจัดสร้างและจัดหาสาธารณูปการ และบริการสาธารณะโดยมอบทรัพย์สินหรือที่ดินให้ดำเนินการ แต่ความร่วมมือในการพัฒนาดังกล่าวขึ้นอยู่กับวินิจฉัยของเอกชนเองเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะรัฐยังขาดมาตรการในการประสานงานการดำเนินการของประชาชนอย่างมีระบบ และขาดนโยบายส่วนร่วมที่แน่ชัดในการพัฒนาเมืองและนครหลวงสำหรับใช้เป็นแนวทางการพัฒนา การพัฒนาโครงการใหญ่ๆ เช่น การจัดสรรที่ดิน การก่อสร้างเคหะชุมชน ศูนย์การค้า นิคมอุตสาหกรรมในเขตชั้นนอก ตลอดจนการบูรณะปรับปรุงเมืองในเขตชั้นใน ซึ่งดำเนินการโดยเอกชนจึงสืบเนื่องมาจากการพิจารณาด้านเศรษฐกิจของเอกชนเป็นหลัก¹

งานวิจัยและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1. แนวทางการพัฒนาสวนสาธารณะในแ่งฝั่งเมือง ของอมรรัตน์ กฤตยานชวี มีประเด็นการศึกษา สรุปได้ว่า ประชากรหลายเขตขาดสวนสาธารณะสำหรับการพักผ่อน สวนสาธารณะที่มีอยู่ไม่สามารถให้บริการแก่ประชากรทุกกลุ่มวัยได้ มีความจำเป็นต้องเพิ่มจำนวนสวนสาธารณะให้กระจายตัวมากขึ้น เนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจสังคมที่ทำให้สภาพความเป็นเมืองสูงขึ้น อาชีพประชากรส่วนใหญ่เป็นนอกภาคเกษตร และส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อย โดยในเขตชั้นในเป็นเขตที่ประสบปัญหาความขาดแคลนมากที่สุด ซึ่งมีโอกาสพัฒนาสวนได้จากที่ว่างขนาดเล็ก และอยู่ในลักษณะการใช้สอยประโยชน์ร่วมกันกับการใช้ที่ดินประเภทอื่นๆ (Multiple use) ซึ่งมาตรฐานของสวนสาธารณะจะแตกต่างกันออกไปตามเงื่อนไขด้านที่ว่างราคาที่ดิน ประเภทของสวน และความสามารถในการบริหารของหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยเงื่อนไขดังกล่าว การศึกษานี้จึงกำหนดมาตรฐานที่เหมาะสมสำหรับเขตชั้นในคือ 2.5 ไร่/1000 คน ชั้นกลาง 5 ไร่/1000 คน ชั้นนอก 10 ไร่/1000 คน ดังนั้นการจัดหา สวนสาธารณะให้ได้ตามขนาดมาตรฐานและความต้องการ จึงต้องพิจารณาจากที่ว่างที่มีอยู่ทุกประเภท เช่น ที่ว่างเกษตรกรรม ที่ว่างในวัด ที่ว่างในโรงเรียน ฯลฯ โดยแนวทางการจัดหาสวนนั้นควรเป็นไปตามระบบ หรือลำดับชั้นของสวนสาธารณะ (hierarchy of park) ซึ่งแนวทางการพัฒนาสวนสาธารณะในเขตชั้นในควรเป็นสวนระดับท้องถิ่น ชั้นกลางควรเป็นสวนระดับย่าน เขตชั้นนอกควรเป็นสวนระดับเมือง

¹ รายงานการวิจัยการประสานนโยบายแผนงาน และการบริหารงานในการพัฒนากรุงเทพและปริมณฑล ช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 5, "แนวคิดความร่วมมือของภาคเอกชนในการพัฒนาเมือง", หน้า 2 - 3

2. การวิจัยมาตรฐานที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมในกทม. สำหรับการเคหะแห่งชาติ โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เสนอแนะมาตรฐานที่โล่งว่างสาธารณะในชุมชนที่อยู่อาศัยของการเคหะ ดังนี้คือ ปริมาณพื้นที่ที่เหมาะสม คือ 11 - 16 ตารางเมตรต่อหน่วยพักอาศัย การกระจายตัวที่เหมาะสมสำหรับสวนระดับต่างๆ คือ สวนหย่อม ควรเข้าถึงได้ในระยะ 400 เมตรและสวนขนาดใหญ่ ควรเข้าถึงได้ในระยะ 800 เมตร และจากการศึกษาสภาพการใช้ หรือไม่ใช้สวนสาธารณะพบว่า มีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 3 ประการคือ 1) การเข้าถึง ถ้าการเข้าถึงมีโดยรอบจะมีผู้ใช้มาก เช่น สวนสาธารณะทางยาวของประชาชนเวสต์ 3 เรือนแถวโครงการหัวหมาก สวนโครงการทุ่งสองห้อง 2) การบำรุงรักษาที่ดี มีการตัดหญ้าเรียบ หลุมบ่อน้อย ต้นไม้มีการตัดกิ่งมิให้บริเวณดูรุ่มทึบ 3) ขนาดและรูปร่างของสวน สวนที่มีสัดส่วนแคบยาว หรือโล่งกว้างเกินไปจะมีใช้น้อย โดยความแคบหรือสัดส่วนของพื้นที่ทำให้ไม่สามารถหาตำแหน่งปลอดภัยได้ ขณะที่พื้นที่โล่งกว้างเกินไปก็เหมาะกับกิจกรรมบางประเภท เช่น การเตะบอล โดยกิจกรรมอื่นๆ จะถูกละเลยในสิ่งอำนวยความสะดวก

นอกจากนี้ยังพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ไปใช้สวนสาธารณะโดยการเดิน โดยระยะเวลาที่พอใจโดยเฉลี่ย 6 นาที ประมาณ เป็นระยะทางได้ประมาณ 400 - 500 เมตร โดยถนนหรือทางเท้าถูกใช้เพื่อกิจกรรมนันทนาการพอกัน หรือมากกว่าที่โล่งสาธารณะ เช่น การเดินเล่น การวิ่งออกกำลังกาย การถีบจักรยาน การเตะตระกร้อ โดยจะเกิดขึ้นในถนนซอย หรือถนนปลายตัน

3. การสำรวจทัศนคติของชาวกรุงเทพฯต่อความต้องการสวนสาธารณะของ ศิริพรรณ ทวีสุข พบว่า ประชาชนร้อยละ 80 มีความต้องการสวนสาธารณะด้วยเหตุผลต่างๆ เช่นต้องการแหล่งอากาศบริสุทธิ์ 74% ต้องการพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ 31.7% ต้องการพื้นที่สีเขียวเพื่อลดการแออัดของสภาพ Built up area 31.1% ต้องการพื้นที่ในการออกกำลังกายและเป็นแหล่งพักผ่อนที่เสียค่าใช้จ่ายน้อย 3.6% นอกจากนี้คนกรุงเทพฯมีความคิดเห็นว่าควรมีการสร้างสวนสาธารณะเพิ่มขึ้น 79.3%

4. รายงานการศึกษาสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากรกรุงเทพฯ ของ เทียนฉาย กิระนันท์ และคณะ พบว่า นอกจากเวลาการทำงานและนอนหลับแล้วคนกรุงเทพฯจะมีเวลาเพื่อการพักผ่อนโดยเฉลี่ย 2 ชั่วโมงเศษต่อวัน ดังนั้นสวนสาธารณะสำหรับการพักผ่อนที่ไม่ไกลจากที่พักอาศัยโดยใช้เวลาเดินทางรวมกับการพักผ่อนได้ใน 2 ชั่วโมง จะเป็นระดับของสวนที่มีความต้องการมาก

5. รายงานการศึกษากลยุทธ์การวางแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ของ MIT เสนอให้กรุงเทพฯเพิ่มพื้นที่สวนสาธารณะให้ได้อย่างน้อย 1 ตารางเมตรต่อคน จากโครงการพัฒนาสวนในรูปแบบ

ต่างๆ โดยจะมีสวน 2 ลักษณะคือ 1) สวนระดับภาค 2) สวนระดับเขตและสวนขนาดเล็ก โดยสวนสาธารณะส่วนใหญ่ควรมีที่ตั้งใกล้กับชุมชนพักอาศัย เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีแก่การอยู่อาศัย ด้วยมีแนวนโยบายที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้²

5.1 กระตุ้นให้มีสวนขนาดเล็ก (Pocket Park) โดยใช้ระบบ FAR Bonus กับพื้นที่ที่เป็นพาณิชยกรรมในเขตเมือง

5.2 กระตุ้นให้เกิดสวนริมน้ำ สวนริมคลอง ใช้ระบบ FAR Bonus โดยเอกชนที่สนับสนุนให้มีการเปิดที่โล่งริมน้ำ จะได้รับโบนัสเป็น 3 เท่า ของพื้นที่ที่เปิดโล่งเพื่อสาธารณะ ซึ่งสวนลักษณะนี้สามารถสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของแก่ชุมชนในละแวกนั้นได้

5.3 สนับสนุนให้เกิดพื้นที่สีเขียว และพื้นที่นันทนาการบนท้องถนนของเมือง โดยใช้นโยบายสวนป่าในเมือง โดยจัดตั้งเป็นชุมชน ซึ่งคนในชุมชนสามารถปลูกต้นไม้ในท้องถนนบริเวณนั้นๆ

ในส่วนเขตเมืองชั้นใน เช่น บริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ และเขตธนบุรี ซึ่งมีที่ว่างเหลือน้อยมาก MIT ได้เสนอยุทธศาสตร์ระยะยาว โดยการจัดการและพัฒนาพื้นที่ขนาดเล็กขึ้นใหม่ เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนและสันทนาการของประชาชน รวมทั้งกำหนดข้อบังคับให้พื้นที่ส่วนหนึ่งของการพัฒนาขึ้นใหม่ทุกโครงการต้องมีที่โล่ง ตามลักษณะของอาคารแต่ละประเภท

1. สวนสาธารณะริมน้ำ เป็นพื้นที่ที่เป็นไปได้มากที่สุดในการจัดการ โดยการพัฒนาพื้นที่ริมน้ำขึ้นใหม่ เพื่อพัฒนาเป็นสวนสาธารณะ และทางเดินริมน้ำ โดยการพัฒนาจะเชื่อมโยงกับระบบสวนสาธารณะและคลองอื่นๆ ซึ่งใช้ประวัติศาสตร์ของแต่ละพื้นที่เป็นจุดดึงดูด ตามแนวคิด “ย้อนรอยสยาม”

2. สวนสาธารณะขนาดเล็ก ควรดำเนินการพัฒนาสวนสาธารณะขนาดเล็ก ในบริเวณใดก็ได้ที่สามารถจัดหาพื้นที่ได้ เป็นสวนในเมืองที่หาได้จากที่ว่าง ซึ่งควรเป็นบริเวณที่มีการเข้าถึงสะดวกจากถนนใหญ่ พื้นที่เหล่านี้อาจได้มาโดยการเวนคืนที่ดิน การจัดซื้อที่ดินเอกชน และการพัฒนาพื้นที่ที่ไ้แล้วขึ้นใหม่ รวมทั้งพื้นที่ถูกไฟไหม้

3. สวนสาธารณะชั่วคราว โดยการปิดถนนบางสาย ในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ในบางช่วงเวลาของวัน เช่น ช่วงพักเที่ยง ช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ เป็นการช่วยสร้างที่โล่งให้เพิ่มมากขึ้น บริเวณทางเดินเท้าต้องได้รับการปรับปรุงให้กว้างขึ้น และมีความเขียวขจีขึ้น เพื่อให้มีความรู้สึกเป็นสวนสาธารณะ และ

² สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร คณะที่ปรึกษา MIT และคณะที่ปรึกษา อี ซี, ผังเมืองกรุงเทพมหานคร 2538 - 2548 ฉบับร่างเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (มกราคม 2539), หน้า 138

เมื่อมีระบบขนส่งมวลชนเปิดบริการ อาจมีการปิดถนนไม่ให้อัศจรรย์อย่างถาวร เพื่อพัฒนาเป็นบริเวณถนนร้านค้าเฉพาะผู้สัญจรทางเท้าเท่านั้น

6. ข้อบังคับพื้นที่โล่งสำหรับการพัฒนาของภาคเอกชน

ข้อบังคับพื้นที่โล่งสำหรับการพัฒนาของภาคเอกชน เป็นมาตรการเสริมเพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมความสะดวกแก่สาธารณะในรูปของสวนสาธารณะ หรือที่โล่งเพื่อสาธารณกิจภายในพื้นที่โครงการมาตรฐานการพัฒนาตามข้อเสนอของผังเมืองกรุงเทพฯ บังคับให้โครงการพัฒนาสำรองพื้นที่ 10 -20 % เพื่อใช้เป็นที่โล่งสำหรับสาธารณะ โดยมีความกว้างมากกว่า 5 เมตร และมีถนนเข้าถึง และเพื่อกระตุ้นการเพิ่มปริมาณและประเภทของพื้นที่โล่งในเมือง ให้เป็นส่วนประกอบหนึ่งรวมอยู่ในการพัฒนาของภาคเอกชน เช่น โครงการรางวัลค่า FAR ซึ่งจะเพิ่มค่า FAR ให้อีก 3 เท่าของพื้นที่ที่การพัฒนาเอกชนสำรองไว้ รางวัลจูงใจนี้ เปิดโอกาสให้ผู้พัฒนาอสังหาริมทรัพย์ เพิ่มค่า FAR สำหรับความหนาแน่นของการพัฒนาของตนได้ ถึง 1.5 ถ้าครึ่งหนึ่งของพื้นที่โครงการให้เป็นพื้นที่โล่งสาธารณะ³

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 145